

Донка Ангреева / Donka Andreeva

Д-Р ИВАН БОГОРОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК НА
МОДЕРНАТА ВЪЗРОЖДЕНСКА БЪЛГАРСКА
ЖУРНАЛИСТИКА

*Dr. Ivan Bogorov – a Founder of Bulgarian Revival
Journalism*

Summary: The present work aims to show the new and modern which Bogorov brings to the Bulgarian Revival life. I consider only some of his periodicals in which the author, based on European achievements in this period and taking into account Bulgarian traditional models gives recipes for development of a modern Bulgarian nation. I have used mainly the autobiography of the revival “My life, described by me” as well as his police file from Odessa, published by Assen Georgiev, the stream of the newspaper “Bulgarian Eagle”, the journal “Journal of Science, Craft and Trade” and etc. Dr. Ivan Bogorov is known as a scribe, a publicist, a public figure, a fighter for the purity of Bulgarian language, a connoisseur of the cultural heritage. But first of all he is a journalist, the founder of the first Bulgarian informational newspaper “Bulgarian Eagle”. He first understands the necessity of such a powerful weapon in the struggle for national awareness as the newspaper and lends himself to journalistic activity with his inherent fiery, unique enthusiasm, romance and optimism. Bogorov published 14 different newspapers and magazines. He worked in 4 other newspapers. He wrote, translated and published 34 different books, brochures and newspapers. This work comes from the hand and heart of the idealist and patriot Dr. Ivan Bogorov.

Key words: newspaper, modernity, advertisement, patriotism, information, report.

Д-р Иван Богоров е виден български интелектуалец от епохата на Възраждането. Познат е най-вече като автор на първия български вестник „Български орел“. През целия си живот той прави всичко възможно за развитие и усъвършенстване на българските възрожденски периодични издания. Настоящата разработка си поставя за цел да покаже новото и модерното, което Богоров привнася в българския възрожденски живот. Разглеждам само някои от неговите периодични издания, в които авторът на базата на европейските достижения в периода и отчитайки българските традиционни модели, дава рецепти за развитие на модерна българска нация. Използвала съм основно автобиографията на възрожденеца „Животът ми, описан от мен“, полицейското му досие от Одеса, публикувано от Асен Георгиев, течението на вестник „Български орел“, списанието „Журнал за наука, занаят и търговия“ и др.

Богоров е роден в Карлово през 1820 или 1821 година¹. Остава рано сирак, но това не е пречка за отличното образование, което получава – отначало

в родния си град при Райно Попович, след това в Цариград и Одеса. Учи химия в Лайпциг и медицина в Париж. Начетен и образован, будният карловец е новатор в много области на възрожденския живот, но основната му мисъл и задача е за развитието на българския периодичен печат, в което той вижда най-прекия път към „проглеждането“ на българите. Началото на своята журналистическа и издателска дейност той поставя в Одеса, където издава на литографии лика на цар Асен и на българския национален герб.

Богоров пристига в Одеса през 1840 – годината, в която Васил Априлов и Николай Палаузов са издействали от Руското министерство на външните работи разрешение български младежи да учат в руски училища. За 1840 г. са отпуснати четири стипендии. Иван Богоров е един от първите стипендианти. По-късно той пише в автобиографията си „Животът ми, описан от мен“² за целта, която си поставя при заминаването си за Одеса: „... да се извърши гръцкото пререкване, че трябва да направим първом българи и сетне България, хрумна ми в ума да тръгна за Русия да уча славянски“. Става ясно, че той тръгва за Русия не само заради доброто образование, което ще получи там, но и за да спомогне за утвърждаването на българското национално съзнание, важна предпоставка за освобождението на България.

Още като ученик в Ришельовския лицей в Одеса, Богоров издава в литографии на Александър Браун лика на цар Иван Асен и изображението на българския герб по „Стематографията“ на Христофор Жефарович. Някои автори смесват изданието на лика на цар Иван Шишман от предната година дело на Васил Априлов, и приписват на Богоров и двете издания³. Отпечатването на литографиите вдига неочакван шум не само в Одеса, но и в руската столица. В едно писмо на цензурата се казва, че при други обстоятелства издадените от Богоров изображения на герба и лика на Иван Асен II не биха направили никакво впечатление, но нещата са се променили. Поради раздвижването сред бесарабските българи турското правителство станало много подозрително и се стремяло да обвини руските власти, че подклаждат броженето.

Руската императорска мисия в Константинопол пише до граф Воронцов, че министърът на външните работи на Турция Сорим Ефенди изразил безпокойството на турското правителство във връзка с издадените в Одеса изображения на българския герб и лика на цар Иван Асен.

Министерството на външните работи в Петербург също пише на граф Воронцов, че чуждите мисии се стремят да припишат на руското правителство издаването на литографиите. Заповядано е да се установи най-бдително наблюдение над българите в Русия.

И действително – наблюдението над Иван Богоров е особено усърдно. Той е следен буквално на всяка крачка. Досието, оформено за целта, е доста обемисто. Съдържа 92 страници⁴. На корицата е написано „Преписка за установяване на таен надзор над българина Иван Богоев (така се нарича преди да промени името си на Богоров), отпечатал българския цар Иван и стария герб

на България“. Преписката е започната на 24 април 1842 г. Тя представлява писма между генералното губернаторство в Одеса и други държавни учреждения, полицията, цензурата, руското външно министерство, канцеларията на руския император, във връзка с поставянето под полицейски надзор на Иван Богоров.

Полицейският началник на Одеса съобщава с писмо от 18 септември 1842 г., че Иван Богоров е заминал за Болград и че е наредено да бъде следен и там.

Десет дни по-късно градоначалникът на Измаил съобщава на граф Воронцов, че българинът Иван Богоров, след като е прекарал три дни в Болград, през Рени е заминал за Букурещ. Това писмо е последната страница в досието.

От изложеното става ясно, че младият българин – още само двадесетгодишен – предприема стъпки и извършва първите действия за целта, която преследва през целия си живот, а именно – пробуждане на българското национално съзнание – пряк път към самостоятелната българска държава. Според проф. д-р Иван Стоянов литографията е отпечатана от Богоров в чест на 100-годишнината от издаването на литографията на Христофор Жефарович. Освен това гербът, публикуван тогава, става основа на българския национален герб, утвърден през 1879 г. Чл. 21 от Търновската конституция постановява: „Българският Държавен герб е златен коронован лев на тъмночервено поле. Над полето Княжеска корона“⁵.

В следващите няколко години Иван Богоров учителства в Стара Загора, подготвя и издава в Будапеща „Първичка българска граматика“, превежда от руски език „Всеобща география за деца“. След като престоява известно време в Букурещ, Иван Богоров заминава за Лайпциг, където с финансовата помощ на известни български търговци се записва да учи химия. Градът прави огромно впечатление на младия българин. Именно там той решава и започва да списва първия български възрожденски вестник. Както отбелязва доц. д-р Хилмар Валтер от Лайпцигския университет, именно действителността и контактите, които има Богоров в Лайпциг, оформят неговата идеология и либералните му възгледи⁶. Градът е важен търговски център и това обуславя развитието на манифактурното производство там още от началото на XIX век. Към 40-те години на века се поставят основите на индустриалното производство. Открити са първите фабрики, но като предимно търговски център Лайпциг изостава в индустриалното си развитие спрямо други германски градове. Заедно с икономическия просперитет процъфтява и културният живот. Достатъчно е да се споменат имената на Фридрих Менделсон-Бартолди и Роберт Шуман, които през 1843 г. основават консерваторията, Алберт Лорцинг и др. През 1846 г. в Лайпциг има 29 печатници и 71 книгоезници. Книгоиздателите са ядрото на силното либерално течение в средите на лайпцигското общество. В първата половина на XIX век Лайпциг е един от центровете за подкрепа на националноосвободителните движения в Европа. Този факт прави силно впечатление на

Богоров. В Лайпцигския университет по време на Богоровото следване има един лекторат по руски език и един по славянски езици и литератури, който е зает от покровителя на Богоров – Ян Петр Йордан, централна фигура в прославянското движение. За развитието на славянофилството говори фактът, че Йордан планира да издаде поредица от практически граматички на славянските езици, между които и на български. Около сърболужишкия писател Хандрий Зейлер се образува кръг от млади славянски учени и хора на изкуството. Прогресивните лайпцигски издатели поддържат напредничавите представители на славянските народи, като печатат техните публикации.

По време на Богоровото пребиваване в Лайпциг се провеждат три големи общогермански форума на дейците на културата и науката: през 1845 г. – първият общогермански конгрес на писателите с близо 100 участници, през 1846 във Франкфурт на Майн е първото общо събрание на германистите, а през 1847 – второто събрание на германистите в Любек.

В такава атмосфера на икономически и политически подем в Лайпциг се движи Иван Богоров. В тези благоприятни условия той подготвя и издава първия български възрожденски вестник „Български орел“. Програмната статия на вестника „Свикване“ показва ясно целите и направлението на изданието⁷, като свидетелства, че той смята да направи вестник, в който на преден план да бъде информацията. Явно Богоров много добре се ориентира в обстановката в България по онова време. Още повече – той си дава сметка, че османската власт не би търпяла един ярко политически вестник, в който да има неизгодни за нея публикации и позиции по основните проблеми в момента. В статиите на „Български орел“ има твърде много патриотични моменти, които липсват в следващите Богорови издания, напр. в „Цариградски вестник“. Трябва да се подчертае, че Богоров, който има усет към всичко ново, проявява правилно разбиране за новината във вестника, умее да види кое е интересното, кое има значение за обществото и неговото развитие, да го напише ясно и занимателно. В програмата на „Орела“ има теоретични елементи за характера и обсега на новините и за бързото им предаване.

Обществеността още тогава оценява значението на първия български вестник. Ласкаво за него се изказва В. Априлов в сп. „Любословие“. Възторжени са отзивите и на лужишките приятели на Богоров. Според него те направили така, че името на вестника „да прогърми из цяла Европа, като го накичиха с по-високи похвали, отколкото той струваше“. Касае се за голяма и най-ласкава рецензия в „Ярбюхер“. Според проф. Боршуков тя е много важна не само за делото на Богоров, но и за балканската солидарност от онова време. Голяма рецензия излиза и в „Србске новини“: „Пак ново явление в българската литература! Наистина достойно за похвала напредване, което трябва да зарадва всяко славянско сърце“⁸.

Още от „Свикване“ става ясно, че Богоров има правилен възглед за съдържанието на вестника. Той изброява шест вида теми, които трябва да съдър-

жа изданието, предвид неговите цели и задачи. Започва с т.нар. от него „граждански новини“, т.е. политически въпроси. Следват познавателни материали от важно естество. По-нататък се предвижда разглеждането на въпроси от народната просвета, които са особено важни според автора. За да отговори на проблемите на търговците и занаятчиите, Богоров обещава да дава „известия, поучения и наставявания“, които ще допринесат за „едно такова цъфтене на търговията и занаятите, както в другите европейски народи“. Характерно за Иван Богоров е разбирането му за смеха и забавлението като за нещо, което придава завършен вид на един просвещенски вестник. Той предвижда и „развеселителна страна“, т.е. да помества познавателни и развлекателни материали – приказки, народни песни, басни, притчи, не обаче безразборно подредени, а подбрани така, че да служат за училищната дейност. В тази рубрика са публикувани няколко анекдота, които представляват особен интерес. Те вероятно са преведени от западни издания, но могат да се приемат като ранен опит да се предложи на българските читатели виц. В това свое начинание Богоров в значителна степен изпреварва своето време и своята социална среда, тъй като вицът е продукт на развитата градска култура и е присъщ на индустриалния град⁹. Най-накрая той обещава да публикува рецензии за всички нови книги, също много важни за онова време.

След издаването на първия български вестник карловецът Иван Богоров за втори път посещава турската столица, за да започне издаването на втория национален български вестник. Както сам той казва: „Лайпциг не е място за български вестник“¹⁰. И Богоров решава „да промени мястото, а не мисълта си“¹¹. Чрез „Цариградски вестник“ той налага в практиката на българската журналистика и в езика думата „вестник“. Дотогава се използват други думи. „Български орел“ се нарича „известник“, употребяват се и чужди названия като „газета“, „журнал“, „дневница“, „списание“, „повседневник“ и др.¹² Този факт е важна крачка напред в българския периодичен печат и в осъвременяването на българския книжовен език.

Богоров среща големи затруднения при издействането на разрешение от османските власти за издаването на вестника. Българските големци, като Никола Пиколо и Александър Екзарх, към които се обръща, не успяват да свършат нищо. Това обаче не го отказва от предприетото начинание, тъй като Богоров е свикнал с преодоляването на подобни трудности. Получавайки разрешението според тогавашния обичай – „от управника на Царствената типография една писмовна воля за изваждането на български журнал под име „Цариградски вестник“ – той пристъпва към издаване¹³. Под редакцията му вестникът излиза до 18 септември 1850 г. След това негов редактор става Александър Екзарх.

„Цариградски вестник“ трудно си пробива път. В началото абонатите са не повече от 80¹⁴. Някои читатели смятат, че гръцките вестници дават повече информация и българският не може да се мери с тях. Затова редакторът в бр. 7 се обръща към читателите и обяснява, че вестникът е още в пелени и подканва по-богатите българи да съберат поне 200 абонати. Сам той пише: „Амалия

излязя сега 11 годин, а нашът вестник нема нито 11 недели“¹⁵. Тези преценки не са съвсем справедливи. В своите първи броеве вестникът успешно се конкурира с вестниците на съседните народи. Статиите са по-съдържателни и по-разнообразни отколкото в „Новине сръбске“, който излиза от 1835 г. и е официоз. Информациите за политическия живот на големите и на съседните държави в „Цариградски вестник“ са по-пълни и по-системни¹⁶.

Обстоятелствата налагат вестникът да бъде по-въздържан по въпроса за конфликта с Цариградската патриаршия. Отразяването на стремежите за политическа независимост е твърде плахо и информацията е доста съдържана. Затова пък се отпечатва дописка за първата отслужена в цариградската църква литургия на славянски език. От 1849 г. се поместват повече и по-редовно съобщения по църковния въпрос¹⁷.

В политическия отдел наред с извлеченията от големите чужди вестници, най-вече от тези, които излизат в Цариград, вестникът помества и дописки от цяла България. Първ в много начинания, още в седмия брой на „Цариградски вестник“, Богоров въвежда дописката, като постепенно утвърждава участието на дописника при списването на вестника. Той свързва вестника с читателите и постепенно създава едно народно дописническо движение, което много допринася за действеността на вестника¹⁸.

Статиите във вестника са с разнообразно съдържание. Едни са посветени на просветата – училища, читалища, образование, възпитание, книжнина. Такива са статиите на Николай Палаузов, Петко Славейков, Ботьо Петков, Сава Филаретов, Никола Михайловски, архимандрит Партений Зографски, Атанас Кипиловски. Други са по езикови въпроси – граматика, правопис, български език. Те са написани от Найдено Геров, Никола Палаузов, Ботьо Петков, Атанас Гранитски, Никола Михайловски и др. Трети – книгописни бележки, рецензии и критики – от Сава Филаретов, Николай Палаузов, Константин Петкович и Христо Даскалов. Четвърти са извлечения от спомени за възраждането на Търново и Трявна от Петко Славейков, географски, етнографски и статистически описания на Скопие, Велес, Прилеп, Кратово, Битоля, Тиквеш, Охрид и др. от Йордан Х. Константинов, Света гора и манастирите от Константин Д. Петкович, с. Жеравна от С. Вълков, „Статистическо описание на кааза Ески-Заара“ от неизвестен автор и др. Пети са исторически и фолклорни бележки – българска митология, притчи, гатанки, славянски обичаи, народни обичаи от Петко Славейков, Йордан Х. Константинов, С. Вълков. Шести са посветени на здравни въпроси – за нуждата от българска болница в Цариград, от болница за бедни в Търново. Такива са статиите на д-р Струмски от Цариград, писма и завещание на М. Кефалов от Букурещ. Седми са речи и църковни слова при църковни и народни празненства на св. св. Кирил и Методий, на училищни изпити и тържествени събрания¹⁹.

Печатат се статистически сведения, описания, хигиенни съвети, стопански вести, народни песни и приказки, притчи и четива, като „Описание на же-

лезните пътища“, „Бирманци и нравите им“, „Магнит за градушка“, „Залъгване“ и други забавни материали²⁰.

В средата на XIX век масово в страната възникват девически училища. Много заможни българи отпускат средства за поддържането им, плеяда възрожденски дейци подчертават нуждата от девическото образование. Тези инициативи споделя и Иван Богоров. В „Цариградски вестник“ той излиза със статия „Отхранване на девойки“, в която е изтъкната необходимостта от девически училища.

Вестникът редовно поддържа и художествен отдел, в който са помествани преводни работи и където се въвежда романът в български вестник. Първият роман, който Богоров превежда и печата като подлистник в „Цариградски вестник“, е „Чюдосиите на Робенсина Крусо“ от Даниел Дефо. Неговият побългарен превод на романа не е вдъхновен от увлечение по приключенската литература, а има чисто просветителска цел. Разказът за живота и щастливото избавление на героя е модерно душеспасително четиво. Вероятно изборът точно на този роман е най-удачен за времето си. В подлистници излизат и повестите „Индийска хижа“, „Павел и Виржиния“ и др. Някои от преведените творби редакцията издава в отделни книги, като поредица. В „Цариградски вестник“ са печатани и преводи на западноевропейски, гръцки, руски, и сръбски писатели: комедии от италианеца Голдони и др. Важно е да се отбележи, че на страниците на вестника намират място български стихотворения – първите произведения на Добри Чинтулов и Петко Славейков са публикувани именно тук.

За да може да си позволи производствените разходи по издаването на вестника, Богоров въвежда платената реклама – „грош за ред“ – и то само няколко години, след като това е направено в развитите страни на Западна Европа. Пак той пръв си дава сметка за значението на печатницата за един вестник. В резултат на огромните му усилия успява да създаде за „Цариградски вестник“ малка „книгопечатна“ в Балкапхан. Богоров поставя началото и на графичния дизайн в периодичния печат. Вестниците му са с ясна графична форма, въвежда илюстрацията. В „Журнал за наука, занаят и търговия“ отпечатва на корицата илюстрация, на която се виждат всички постижения на тогавашния технически прогрес – фабрика, жп линия, балон, локомотив, вършачка, редосеялка, грапа, чудесно обработено поле. А в една от своите брошури отпечатва по литографски способ план на замисленото от него трасе на бъдещата жп линия от Бургас през Пловдив до Солун²¹.

Не можем да говорим за модерното в проектите на д-р Иван Богоров, без да споменем издаването от него списание „Журнал за наука, занаят и търговия“ в Пловдив през 1862 г. То е уникално явление за българската възрожденска култура, както го определя проф. д-р Елена Гетова²². Изданието няма прецедент, макар че епизодично в различни издания се коментират икономически проблеми. Списанието на Богоров няма и последователи. То е замислено като издание, което да прогнозира и предвижда модерното бъдеще на нацията като общност от икономически независими индивиди. В него има материали, които засягат стопанското развитие на селото, но основната насока на автора

е към градското стопанство. В този смисъл неговите идеи за бъдещето предопределят наличието на оформен, ясен в нагласите си градски манталитет и поведенчески модел на българите. Усвоената модерна индустриална култура на възрожденския журналист очаква и мотивира своите бъдещи читатели. А това според него са инициативните и подвижни българи от големите градове в Османската империя и от Европа.

Въпреки че няма цялостно икономическо съчинение, Богоров публикува множество статии и студии по икономически въпроси. Темите, които обикновено присъстват в неговата периодика, засягат индустриални изобретения и начините за тяхното приложение. Това са статии за нови земеделски машини, за историята на известни европейски икономически сдружения и компании, за банковото дело в Европа. Самият той отпечатва стопански бюлетин за движението на цените, организацията на някои важни стопански производства и други дейности. По този начин възрожденецът емоционално и публицистично предлага модернизиране на икономиката, каквото Османската империя не познава. Модерната индустрия, акционерните фабрични предприятия, натрупването на капитал чрез обединение на разпръснати парични средства, изграждането на железопътни линии, свързващи важни икономически центрове, преодоляване на убийствената за българското занаятчийско производство европейска конкуренция, са елементи на модерното мислене и на проектирането на модерна българска общност. Богоров очертава ясно границите на българската независимост – наука, занаяти, търговия, европейски образци, но задължително съобразени с националните традиции и дадености. Още в първите си журналистически публикации Богоров посочва ясно потенциала на икономическото бъдеще пред просветената нация:

„Всичките народа около нас си издигнаха главата и виждат по света що става и какво трябва да правят. Власите, сърбите и гърците затичат под покрива на тяхната едвам станала свобода, за да я сличат с другите европейски народи с наука, с просвещение, с търговия и със занаят”²³.

Проектите на Богоров за технически напредък трябва да се устроят така, че да носят максимална полза – на личността, а и на общността.

Богоровото издание се радва на подкрепа и разбиране от страна на Раковски, който също проявява интерес към национални икономически сдружения. Поради това в „Дунавски лебед“ се публикуват четири рекламни карета на новопоявяващия се икономически журнал. Те запознават читателите със съдържанието на списанието и обещава успех на тези, които го ползват. Въпреки това обаче възрожденският практицизъм и скептицизъм трудно прекрочват границите на традицията, стереотипите, моделното мислене, за да станат градски и отворени за новото и модерното.

Възрожденският мислител подчертава и някои морални щети за българина, резултат от разцвета на науката и техниката. Той счита, че последиците от „немотията“ се лекуват трудно, а и контактите с Европа, с която се идентифицира напредъкът, не са само позитивни за българите.

Д-р Иван Богоров е познат като книжовник, публицист, икономист, общественик, борец за чистотата на българския език, ценител на културното наследство, но на първо място той е журналист, създател на първия български информационен вестник „Български орел“. Той пръв разбира необходимостта от такова силно оръжие в борбата за националното осъзнаване, каквото е вестникът, и се отдава на журналистическата дейност с присъщите му жар, неповторимо въодушевление, умиляващ романтизъм и оптимизъм. Богоров издава 14 различни вестника и списания, работи в 4 други вестника, написал е, превел е и е издал 34 различни книги, брошури и вестници. Това дело води началото си от ръката и сърцето на големия идеалист и родолюбец д-р Иван Богоров.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

¹ **Нейков, С.** Кога е роден Богоров? – В: сп. „Български журналист“, год. 3, кн. 1, януари, 1961, с. 12–16.

² **Богоров, И.** Животът ми, описан от мен. София, 1887, с. 23–27.

³ **Георгиев, А.** Полицейското досие на Иван Богоров в Одеса. – В: в. Работническо дело, 1972 г.

⁴ Одески областен архив, ф. 1 – оп. 249, арх. № 387.

⁵ **Стоянов, И.** История на Българското възраждане. В. Търново: ИВИС, 2010, с. 63–64.

⁶ **Валтер, Х.** Лайпциг и Иван Богоров. – В: Д-р Иван Богоров. Материали, свързани със 150-годишния юбилей от рождението му. Пловдив, 1972, с. 71–81.

⁷ **Боршуков, Г.** Няколко бележки за дейността на Иван Богоров в Лайпциг и за вестник „Български орел“. – В: Годишник на Софийския университет, Ф. Ф. Т. IV, 3, 1959–1960. София, 1961, с. 683–688.

⁸ **Боршуков, Г.** Първи журналист и редактор. – В: Д-р Иван Богоров, Материали, свързани със 150-годишния юбилей от рождението му. Пловдив, 1972, с. 13–29.

⁹ **Бориславов, Я.** Естествена история на българския смях. София: Книгоизд. къща Труд, 2014, с. 68–75.

¹⁰ **Мишев, Д.** Възраждане чрез печата. – В: Сб. 1000 години България. София, 1930, с. 615.

¹¹ **Богоров, И.** За народна сваят, добро поминувание и родна реч. Пловдив, 1970, с. 15.

¹² **Боршуков, Г.** История на българската журналистика 1844–1877, 1878–1885 г. София, 1976, с. 66.

¹³ **Богоров, И.** Цит. съч., с. 29.

¹⁴ **Тодорова, П.** Богоровият „Цариградски вестник“ – ярко присъствие в живота на българите. – В: Годишник на РИМ – Сливен, 2008, с. 501.

¹⁵ **Мишев, Д.** Цит. съч., с. 619.

¹⁶ **Тодорова, П.** Цит. съч., с. 501.

¹⁷ **Боршуков, Г.** История на българската журналистика ..., с. 69.

¹⁸ **Боршуков, Г.** Първи журналист и редактор ..., с. 24.

¹⁹ **Мишев, Д.** Цит. съч., с. 620.

²⁰ **Боршуков, Г.** История на българската журналистика..., с. 70.

²¹ Пак там, с. 69.

²² Гетова, Е. Изобретяване на модерни светове през 19 век. София, 2008, с. 118–145.

²³ Гетова., Е. Цит. съч., с. 158.

БИБЛИОГРАФИЯ/ REFERENCES

Богоров, И. Животът ми, описан от мен. София, 1887. [Bogorov, I. Zhivotat mi, opisana ot men. Sofia, 1887.]

Богоров, И. За народна сваят, добро поминуване и родна реч. Пловдив, 1970. [Bogorov, I. Za narodna svuyast, dobro pominuване i rodna rech. Plovdiv, 1970.]

Бориславов, Я. Естествена история на българския смях. София : Книгоизд. къща Труд, 2014. [Borislavov, Ya. Estestvena istoria na balgarskiya smah. Sofia : Knigoizd. kashtha Trud, 2014.]

Боршуков, Г. История на българската журналистика 1844–1877, 1878–1885 г. София, 1976. [Borshukov, G. Istoria na balgarskata zhurnalistika 1844–1877, 1878–1885 g. Sofia, 1976.]

Боршуков, Г. Няколко бележки за дейността на Иван Богоров в Лайпциг и за вестник „Български орел“. – В: Годишник на Софийския университет, Ф. Ф. Т. IV, 3, 1959–1960. София, 1961, с. 683–688. [Borshukov, G. Nyakolko belezhki za deynostta na Ivan Bogorov v Layptsig i za vestnik „Balgarski orel“. – V: Godishnik na Sofiyskia universitet, F. F. T. IV, 3, 1959–1960. Sofia, 1961, s. 683–688.]

Боршуков, Г. Първи журналист и редактор. – В: Д-р Иван Богоров. Материали, свързани със 150-годишния юбилей от рождението му. Пловдив, 1972, с. 13–29. [Borshukov, G. Parvi zhurnalist i redaktor. – V: D-r Ivan Bogorov. Materiali, svarzani sas 150-godishniya yubiley ot rozhdenieto mu. Plovdiv, 1972, s. 13–29.]

Валтер, Х., Лайпциг и Иван Богоров. – В: Д-р Иван Богоров. Материали, свързани със 150-годишния юбилей от рождението му. Пловдив, 1972, с. 71–81. [Walter, H., Layptsig i Ivan Bogorov. – V: D-r Ivan Bogorov. Materiali, svarzani sas 150-godishnia yubiley ot rozhdenieto mu. Plovdiv, 1972, s 71–81.]

Георгиев, А. Полицейското досие на Иван Богоров в Одеса, в. Работническо дело, 1972. [Georgiev, A. Politseyskoto dosie na Ivan Bogorov v Odesa, v. Rabotnichesko delo, 1972]

Гетова, Е. Изобретяване на модерни светове през 19 век. София, 2008. [Getova, E. Izobretuyavane na moderni svetove prez 19 vek. Sofia, 2008.]

Мишев, Д. Възраждане чрез печата. – В: Сб.1000 години България. София, 1930. [Mishev, D. Vazrazhdane chrez pechata. – V: Sb.1000 godini Balgaria. Sofia, 1930.]

Нейков, С. Кога е роден Богоров? – В: сп. „Български журналист“, год. 3, кн. 1, януари, 1961 г. [Neikov, S. Koga e roden Bogorov? – V: sp. „Balgarski zhurnalist“, god. 3, kn. 1, yanuari, 1961 g.]

Одески областен архив, ф. 1 – оп. 249, арх. № 387. [Odesky oblasten arhiv, f. 1 – op. 249, arh. № 387.]

Стоянов, И. История на Българското възраждане. В. Търново: ИВИС, 2010. [Stoyanov, I. Istoria na Balgarskoto vazrazhdane. V. Tarnovo: IVIS, 2010.]

Тодорова, П. Богоровият „Цариградски вестник“ – ярко присъствие в живота на българите. – В: Годишник на РИМ – Сливен, 2008. [Todorova, P. Bogoroviyat „Tsarigradski vestnik“ – yarko prisastvie v zhivota na balgarite. – V: Godishnik na RIM – Sliven, 2008.]